

KORPORATIVNA ODGOVORNOST U ZAŠTITI I UPRAVLJANJU ŽIVOTNOM SREDINOM

Zoran Jović

Univerzitet Singidunum

Telefon: 014 29 26 11, Fax: 014 29 26 10

E mail: zjovic@singidunum.ac.rs

Sažetak

Društveno odgovorno poslovanje je izuzetno važno za firme kojima je poverenje jedan od ključnih faktora u poslovanju. Većina stejkholdera radije posluje sa firmama koje primenjuju koncept društveno odgovornog poslovanja, koje se odnose odgovorno prema životnoj sredini, prema zajednici u kojoj posluju i zaposlenima. Primena korporativne društvene odgovornosti u poslovanju, danas je jedan od najsigurnijih načina stvaranja pozitivnog imidža, koji često predstavlja granicu između uspešnog i neuspešnog poslovanja i povlačenja ili širenja na željena tržišta. Osnovni aspekti društveno odgovornog korporacijakog poslovanja se odnose na način kako se firma odnosi prema svojim zaposlenima, način kako se firma odnosi prema svojim klijentima i konkurenciji, način na koji se firma odnosi prema očuvanju životne sredine i način kako se firma odnosi prema lokalnoj zajednici u kojoj posluje. Naročito je važna povezanost sa konceptom održivog razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a da istovremeno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Ključni aspekti koncepta održivog razvoja su ekonomska održivost, socijalna i ekološka održivost.

Ključne reči: korporativna društvena odgovornost, zaštita životne sredine, održivi razvoj

Abstract

Corporate social responsibility is extremely important for companies that trust is a key factor in business. Most stakeholders prefer to do business with companies that apply the concept of corporate social responsibility, concerning responsibility towards the environment, the community in which they operate and staff. The application of corporate social responsibility in business, is one of the surest ways of creating a positive image, which is often the line between successful and unsuccessful operations or expansion and retreat to the desired market. The main aspects of socially responsible corporate business related to the way the company treats its employees, how the company treats its customers and competition, the way the company relating to conservation of the environment and how the company relates to the local community in which operates. It is particularly important relationship with the concept of sustainable development that meets present needs, while not compromising the ability of future generations to meet their needs. Key aspects of the concept of sustainable development are the economic viability, social and environmental sustainability.

Key words: corporate social responsibility, environmental protection, sustainable development

1. UVOD

Svetski trendovi pokazuju da se sve više novca ulaže u društvenu odgovornost, jer ona dugoročno obezbeđuje stabilnost privrednom subjektu, iako reklamiranje trenutno donosi veću zaradu. Što je jedna firma veća, to je i njena odgovornost veća, naročito u oblasti

ekologije, jer je veća i potencijalna šteta koja bi nemarnošću i neodgovornim ponašanjem mogla biti naneta okolini. Otuda korporativna odgovornost podrazumeva celokupno delovanje firme u odnosu prema zaposlenima, kupcima, dobavljačima, poslovnim partnerima, akcionarima, društvenoj zajednici, ali i način na koji se poštuju zakonski propisi, doprinosi očuvanju životne sredine i utiče na sveopšte poboljšanje društvenog okruženja.

Uvod u ovu problematiku može se potkrepiti parafriziranjem reči Bila Gejtsa, koji je jednom rekao da ako uspemo da nađemo pristup koji će zdovoljiti potrebe siromašnih na način koji će doneti profit biznismenima, a glasove političarima, našli smo održiv put ka smanjenju nejednakosti u svetu. Jednostavno rečeno, treba biti bolji prema sebi samom, prema drugima u firmi, prema prirodnoj sredini i društvu u kome se živi.

Korporativna društvena odgovornost (CSR) predstavlja princip partnerstva između države, firmi i lokalne samouprave, nevladinog sektora i drugih grupacija u procesu izgradnje socijalno zadovoljnog, odgovornog i prosperitetnog društva zasnovanog na održivim ekonomskim osnovama i zaštiti i upravljanju životnom sredinom.

2. ELEMENTI ODRŽIVOG RAZVOJA

2.1. Definisane održivog razvoja

Pod održivim razvojem se podrazumeva razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a da istovremeno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Ekonomski i tehnološki razvoj ljudske civilizacije je uslovio različite poremećaje u životnoj sredini u vidu zagađenja, nestajanja prirodnih resursa i bioloških vrsta, kao i u svakovrsnom rasipanju energije. Posledica takvog razvoja se ogleda u poremećaju prirodne ravnoteže i ugrožavanju čovekovog života i opstanka vrste. Ovako neuravnotežen i neodrživ razvoj ljudske civilizacije nalazi alternativu u konceptu održivog razvoja, koji podrazumeva dalji napredak ljudske civilizacije bez ugrožavanja životne sredine i opstanka ljudske vrste.

2.2. Ključni aspekti koncepta održivog razvoja

Ključni aspekti koncepta održivog razvoja su (slika 1)¹:

- Ekonomska održivost
- Socijalna održivost
- Ekološka održivost

Slika 1. Aspekti koncepta održivog razvoja

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_Development

Ekonomska održivost podrazumeva što efikasnije korišćenje i povećanje produktivnosti raspoloživih resursa uz istovremeni napor da se otklone ili umanje negativni uticaji na životnu sredinu.

Socijalna održivost podrazumeva da razvoj treba da zadovoljava potrebe većine ljudi na planeti, da treba da bude pravedan, a to obuhvata borbu protiv siromaštva, produktivno zapošljavanje, sveobuhvatnu i efikasnu zdravstvenu zaštitu i obrazovanje, promenu potrošačkih navika, demokratizaciju društvenog života i prevenciju negativnih društvenih pojava i sl.

Ekološka odgovornost podrazumeva održanje integriteta ekosistema, brigu o njegovom kapacitetu i bioraznolikosti. Ona obuhvata napore za očuvanje kvaliteta vode, vazduha i zemljišta, za zaštitu divljih staništa i napore za efikasnije korišćenje prirodnih resursa i energije.

2.3. Principi održivog razvoja

Uticaj čoveka na životnu sredinu je nesporan, ali se njegovi negativni uticaji mogu umanjiti ukoliko se pridržava principa politike održivog razvoja. Osnovni principi održivog razvoja su¹:

- Princip integrisanosti
- Princip predostrožnosti
- Princip obnovljivosti
- Princip preventivnog delovanja

Princip integrisanosti je najsveobuhvatniji princip. On se odnosi na donošenje političkih odluka u svim domenima odlučivanja. Princip integrisanosti se sprovodi na tri nivoa brige o životnoj sredini:

- na nivou društva
- na nivou privrede
- na nivou proizvoda

Na nivou društva, princip integrisanosti se sprovodi u politici, prilikom donošenja odluka, uz pravna ograničenja. Pri tome se u brigu o životnoj sredini uključuje javnost tj. celokupno stanovništvo. Tom procesu doprinosi razvijanje javne svesti putem isticanja odgovarajućeg znanja o različitim aspektima zaštite životne sredine.

Na nivou privrede, princip integrisanosti podrazumeva uvođenje zakonskih obaveza za privredne subjekte u nameri da ih primora da odgovorno upravljaju svim vrstama otpada i okrenu se integrisanom rešavanju problema otpada.

Princip integrisanosti na nivou proizvoda podrazumeva preventivne mere kojima se stvaraju zakonske obaveze za proizvođače da unapred definišu uticaj proizvoda na životnu sredinu u čitavom životnom ciklusu proizvoda, od sirovina, proizvodnje, gotovog proizvoda do otpada.

Princip predostrožnosti podrazumeva da se u svakoj aktivnosti ne sme oslanjati na odsustvo naučnih dokaza o njenom uticaju na životnu sredinu, kao što je npr. definisanje proizvoda koji su zasnovani na genetski modifikovanim organizmima.

Princip obnovljivosti podrazumeva očuvanje prirodnog fonda obnovljivih i neobnovljivih resursa - sirovina i energije, kroz povećanje efikasnosti korišćenja ovih resursa, smanjenje gubitaka, povećanje ušteda i povećanje reciklabilnosti.

¹ Na osnovu: Radak B., Subotić K., Popović P., Principi održivosti u zakonodavstvu EU za zaštitu životne sredine, 32. Nacionalna konferencija o kvalitetu »Festival kvaliteta«, 19.-21. maj 2005., Kragujevac, str. G-47-G-50.

Princip preventivnog delovanja predstavlja osnovni metod u integraciji politike životne sredine u druge vrste politike i odlučivanja. Ovaj princip predstavlja i univerzalnu tehniku za sprovođenje svih principa održivog razvoja.

2.4. Indikatori održivog razvoja

Ciljevi održivog razvoja se uglavnom izražavaju tako da se mogu meriti. Indikatorima održivog razvoja se meri ostvarenje ciljeva održivog razvoja. Tako npr. cilj smanjenja emisije gasova koji pojačavaju efekat staklene bašte, može se izraziti kao procentualno smanjenje emisije tih gasova do određenog roka. Indikatori održivog razvoja služe jasnom i jednostavnom prikazivanju prikupljenih podataka o odnosu društva prema sociološkim, ekonomskim i ekološkim aspektima održivog razvoja. Na taj način indikatori održivog razvoja pomažu u odmeravanju i podešavanju razvoja čitavog društva u skladu sa ciljevima održivog razvoja. Postoji ukupno 57 indikatora održivog razvoja prema Komisiji UN¹, koji su podeljeni u 4 grupe i grupisani u 15 tema i 38 podtema. Osnovne grupe indikatora održivog razvoja su:

- ekološki indikatori, kao što su npr. emisije CO₂, emisije SO₂ i sl.;
- socijalni indikatori, npr. indikator uticaja na zdravlje, indikator prihvatljivosti sa stanovišta potrošača itd.;
- ekonomski indikatori, kao što su npr. godišnja potrošnja energije po stanovniku, udeo potrošnje energije iz obnovljivih izvora, nastajanje opasnog otpada itd.;
- institucionalni indikatori, kao što su npr. broj telefonskih linija ili broj interneta pretplatnika na 1000 stanovnika, izdaci za istraživanje i razvoj kao procenat bruto nacionalnog dohotka itd.

Upotrebom indikatora održivog razvoja dobijaju se opšti i parcijalni indikatori održivosti kao pokazatelji dostignutog nivoa održivosti generalno ili u pojedinim domenima. Značaj ovih indikatora se ogleda u tome što olakšavaju položaj onima koji vrše procenu održivosti, jer različiti socijalni, ekonomski i ekološki kriterijumi mogu imati različitu važnost i uticaj na donošenje odluke.

3. CILJEVI I PRAKSA PROCENE ŽIVOTNE SREDINE

3.1. Kriterijumi i principi strateške procene životne sredine

Strateška procena životne sredine se obavlja za programe i planove na području prostornog i urbanističkog planiranja, korišćenja zemljišta, poljoprivrede, šumarstva, lova, ribolova, industrije, saobraćaja, energetike, vodoprivrede, upravljanja otpadom, turizma, telekomunikacija, očuvanja prirodnih staništa, divlje flore i faune. Na taj način se kreira okvir za odobravanje budućih razvojnih projekata, uz korišćenje propisa koji uređuju procenu uticaja na životnu sredinu. Sve strateške procene životne sredine koje se izrađuju za programe i planove na različitim hijerarhijskim nivoima, moraju prvo biti međusobno usklađene, a potom i usklađene sa procenama uticaja projekata na životnu sredinu, kao i sa programima i planovima zaštite životne sredine.

¹ Commission on Sustainable Development. Work Programme on Indicators of Sustainable Development, E/CN.17/2001/4/Add.1.

Osnovni kriterijumi strateške procene životne sredine dele se na dve osnovne grupe, zavisno od toga da li su vezani za karakteristike plana i programa ili za karakteristike uticaja¹:

Karakteristike plana i programa su: značaj plana i programa za zaštitu životne sredine i održivi razvoj; problemi plana i programa zaštite životne sredine i mogućnosti uticaja na vazduh, vodu, zemljište, klimu, biljni i životinjski svet, staništa i biodiverzitet, zaštićena prirodna dobra, stanovništvo i zdravlje, gradove i druga naselja, kulturno-istorijsku baštinu, infrastrukturne, industrijske i druge objekte i druge stvorene vrednosti; stepen uticaja planova i programa na druge planove i programe, uključujući i one u različitim hijerarhijskim strukturama; stepen kojim se planom i programom uspostavlja okvir za realizaciju projekata u pogledu lokacije, prirode, obima i uslova funkcionisanja ili u vezi sa alokacijom resursa.

Karakteristike uticaja su: verovatnoća, intenzitet, složenost, reverzibilnost; vremenska dimenzija (trajanje, učestalost, ponavljanje); prostorna dimenzija-lokacija, geografska oblast, broj izloženih stanovnika i prekogranična priroda uticaja; rizici po ljudsko zdravlje i životnu sredinu; delovanje na oblasti od prirodnog, kulturnog i drugog značaja-posebne prirodne karakteristike, oblasti ili prirodni predeli kojima je priznat zaštićeni status na republičkom ili međunarodnom nivou, kulturno istorijska baština, gusto naseljene oblasti i oblasti sa različitim režimima zaštite; delovanje na ugrožene oblasti-prekoračeni standardi kvaliteta životne sredine ili granične vrednosti, intenzivno korišćenje zemljišta, postojeći rizici, smanjeni kapacitet životne sredine, posebno osetljive i retke oblasti, ekosistemi i biljne i životinjske vrste.

Osnovni principi strateške procene životne sredine su²:

- Princip održivog razvoja
- Princip integralnosti
- Princip predostrožnosti
- Princip hijerarhije i koordinacije
- Princip javnosti

Princip održivog razvoja predstavlja usklađen sistem tehničko-tehnoloških, ekonomskih i društvenih aktivnosti u ukupnom razvoju u kome se na principima ekonomičnosti i razumnosti koriste prirodne i stvorene vrednosti sa ciljem da se sačuva i unapredi kvalitet životne sredine za sadašnje i buduće generacije.

Načelo integralnosti se zasniva na uključivanju uslova zaštite životne sredine, odnosno očuvanja i održivog korišćenja biološke raznovrsnosti u odgovarajućim sektorskim i intersektorskim planovima i programima.

Načelo predostrožnosti podrazumeva da svaka aktivnost treba biti sprovedena na način da se spreče ili smanje negativni uticaji određenih programa i planova na životnu sredinu pre njihovog usvajanja, da se obezbedi racionalno korišćenje prirodnih resursa i da se svede na minimum rizik po zdravlje ljudi, životnu sredinu i materijalna dobra.

Načelo hijerarhije i koordinacije znači da se procena uticaja programa i planova vrši na različitim hijerarhijskim nivoima na kojima se oni donose.

Princip javnosti podrazumeva da javnost mora imati pristup informacijama koje se odnose na programe i planove ili njihove izmene, pre donošenja bilo kakve odluke, kao i posle njihovog usvajanja.

3.2. Strateška procena životne sredine i održivi razvoj

¹ Na osnovu: Tempus program, Strateška procena zaštite životne sredine i održivi razvoj, Univerzitet u Nišu, Tehnološki fakultet u Leskovcu, 2006.

² Ibidem

Zemlje koje su donele Zakone o strateškoj proceni životne sredine, žele da uključe unapređenje održivog razvoja, kao i njegovo transparentno planiranje, kroz integrisano razmatranje životne sredine i učešće javnosti na višem nivou, u proces donošenja odluka. Strategija održivog razvoja u sebi nosi osnovnu ideju o obezbeđenju boljeg kvaliteta života za svakog pojedinca u sadašnjoj generaciji kao i u budućim generacijama kroz brigu o zaštiti životne sredine. Strateške procene životne sredine koje žele da pokriju pun obim predmeta održivog razvoja trebaju proširiti ciljeve procena sa procene uticaja na životnu sredinu i na procene uticaja na socijalne i ekonomske efekte razvojnih planova i programa.

4. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Održivi razvoj je takav razvoj koji ide u susret potrebama sadašnjosti tako da ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje sopstvene potrebe. Suštinski, održivi razvoj predstavlja proces promena unutar koga su eksploatacija resursa, usmeravanje investicija, orijentacija tehnološkog razvoja i institucionalne promene u harmoniji tako da omogućavaju korišćenje sadašnjih i budućih potencijala kako bi se zadovoljile ljudske potrebe i aspiracije.

Osnovni modeli rešenja koncepta održivog razvoja su¹:

- štednja resursa
- obnavljanje potošenih obnovljivih resursa
- reciklaža
- ponovna upotreba
- plaćanje ekološke štete

Koncept održivog razvoja se može integrisati u korporativno poslovanje na različite načine i može obuhvatiti različite segmente poslovanja. Nivoi ove integracije mogu biti sledeći:

- Informisanje zaposlenih o potrebi poštovanja principa ekološkog poslovanja
- Parcijalno uvođenje jednog ili nekoiko ekološki poželjnih rešenja u poslovanje
- Prilagođavanje određenog segmenta proizvodnje ili celokupnog proizvodnog procesa u skladu sa ekološkim principima

Primena koncepta održivog razvoja na korporativno poslovanje ima više razloga i odražava se pozitivnim efektima na nekoliko osnovnih nivoa²:

- Globalni nivo (uklapanje u koncept održivog razvoja, prihvaćenost od strane međunarodne zajednice, pomoć u rešavanju ekoloških problema)
- Lokalni nivo (unapređenje kvaliteta života u zajednici, pomoć u rešavanju lokalnih ekoloških problema)
- Razlozi na korporativnom nivou (sticanje bolje ekonomske pozicije tj. profita kroz: redukciju troškova, stvaranje povoljnog imidža, neplaćanje kazni, subvencije, smanjenje poreza; stvaranje boljih radnih uslova; bavljenje ekološkom proizvodnjom: reciklaža, eko-materijali i sl.)
- Lični razlozi (humanost; briga o ekologiji je civilizacijsko dostignuće svakog kulturnog čoveka)

Koristi od primene koncepta održivog razvoja za savremene korporacije u praksi se odledaju kroz: smanjenje verovatnoće ekoloških akcidenata i smanjenje rizika tako prouzrokovanih šteta; poboljšanje opšteg imidža korporacija i njihovog položaja na tržištu; smanjenje troškova proizvodnje kroz redukciju upotrebe materijala i energije, minimiziranje otpada i troškova odlaganja; zadovoljenje zahteva rastućeg broja potrošača koji su u

¹ Na osnovu: Golušin M., Ekomenadžment, Fakultet za preduzetni menadžment, Novi Sad, 2006, str. 23-24.

² Ibidem, str. 30.

mogućnosti da biraju i daju prednost proizvodu i firmi koja se ponaša ekološki odgovorno; smanjenje verovatnoće kažnjavanja, plaćanja šteta i odšteta zbog ponašanja koja su u suprotnosti sa sve oštrijim ekološkim zakonodavstvom; intenzivirano investiranje u tzv. zelene tehnologije je trend koga investitori prate, što je od značaja za opstanak i razvoj korporacija koje se finansiraju na tržištu kapitala; olakšano i jeftinije poslovanje sa osiguravajućim društvima i bankama zbog manjeg rizika poslovanja u slučaju kada se poštuju propisi iz oblasti zaštite životne sredine.

5. KORPORATIVNA DRUŠTVENA ODGOVORNOST

Pojam korporativne društvene odgovornosti potiče od engleskog izraza corporate social responsibility – CSR, koji se uopšteno odnosi na posvećenost firmi prema etičnom ponašanju i doprinosu ekonomskom razvoju, prikazujući pritom poštovanje prema ljudima, zajednici, društvu i okolini. Dakle, korporativna društvena odgovornost predstavlja posvećenost firme da doprinese održivosti privrednog razvoja sarađujući sa zaposlenima, njihovim porodicama, lokalnom zajednicom i društvom uopšte u cilju poboljšanja kvaliteta njihovog života. Biti društveno odgovorna firma ne znači samo puko ispunjavanje zakonskih obaveza, već ići dalje i ulagati još više u ljudski kapital, okruženje i odnose sa svim stakeholderima tj. sa zaposlenima, akcionarima, kupcima, dobavljačima, konkurentima, lokalnom zajednicom, vladom i nevladinim organizacijama.

Jedan od načina da firme pridobiju veliki broj korisnika i kupaca je rešavanje problema zajednice i uključivanje u nju. Sve uspešne svetske korporacije, već decenijama sprovode koncept korporativne društvene odgovornosti. Korporacije ulažu novčana sredstva kako bi pomogle da se reše pojedini problemi u društvenoj zajednici, a ta pomoć je najčešće usmerena u školstvo, zdravstvo, kulturu, sport, umetnost, zaštitu čovekove okoline i prirodne sredine. Povećano interesovanje korporacija za ulogu u društvu je promovisano od strane povećane osetljivosti i svesnosti o etičkim problemima i ekološkim problemima sredine. Problemi zagađenja životne sredine, neprikladnog tretmana radnika, neugodan položaj potrošača i sl. su pojave za čije se suzbijanje razvijaju i državne i međunacionalne regulative. Uspostavljaju se i standardi i zakoni koji investitore i menadžere teraju da vode računa o korporacijskoj društvenoj odgovornosti i sprovođenju korporativne politike u tom pravcu. Na drugoj strani potrošači postaju sve više senzitivni na performanse firmi na polju društvene odgovornosti, posebno onih firmi čije proizvode i usluge koriste. Ovi trendovi na strani zakonske regulative i ponašanja potrošača stvaraju pritisak na korporacije i nalažu im da funkcionišu na ekonomskim, društvenim i ekološki opravdanim i prihvatljivim strategijama.

Iako u literaturi ne postoji saglasnost o smeru povezanosti korporativne društvene odgovornosti i finansijskog učinka firmi, najveći broj istraživanja ukazuje na postojanje pozitivne korelacije tj. da profit i korporativna društvena odgovornost ne moraju da budu u suprotnosti. Ukoliko i investitori i finansijski analitičari uzimaju u obzir ekološki i društveni učinak firmi, onda korporativna društvena odgovornost omogućava takvim firmama i bolji pristup kapitalu.

6. ZAKLJUČAK

Da bi se stimulisala korporativna odgovornost u zaštiti i upravljanju životnom sredinom, veoma je važno da se celo društvo uključi u realizaciju ovakvih projekata i da država sa svoje strane vodi računa o firmama koje ulažu u društveno odgovorne ekološke projekte. Nije dovoljno da samo postoji svest o tome, već da se izvrši i praktična implementacija u zakonska rešenja. Poželjno je slediti politiku razvijenih zemalja zapada koje poreskim olakšicama

pospešuju vođenje računa o ovom važnom aspektu održivog razvoja, tako što se ulaganja u zaštitu životne sredine, ekologiju, kao i ulaganja u kulturu, edukaciju, amaterski sport i slične važne oblasti za jedno društvo, oslobađaju plaćanja poreza. Takođe su poželjni i konkursi za različite projekte zaštite životne sredine koji se realizuju iz budžetskih sredstava.

LITERATURA

- [1.] Commission on Sustainable Development, Work Programme on Indicators of Sustainable Development, E/CN.17/2001/4/Add.1.
- [2.] Golušin M., Ekomenadžment, Fakultet za preduzetni menadžment, Novi Sad 2006.
- [3.] Radak B., Subotić K., Popović P., Principi održivosti u zakonodavstvu EU za zaštitu životne sredine, 32. Nacionalna konferencija o kvalitetu „Festival kvaliteta“, Kragujevac, 19-21 maj 2005.
- [4.] Tempus program, Strateška procena zaštite životne sredine i održivi razvoj, Univerzitet u Nišu, Tehnološki fakultet u Leskovcu, 2006.
- [5.] <http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable> Development.